

O'ZBEKISTONDA AHOLINING REAL DAROMADLARI VA UNI OSHIRISHNING IMKONIYATLARI

Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
tayanch doktoranti

Har bir mamlakat har qanday siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy xarakterlarni joriy etish va ularni amaliyotga tatbiq etishdan maqsadi, aholi turmush darajasini oshirish, ularning manfaatlarini ko'zlash va oxir oqibat mamlakatda iqtisodiy o'sishga erishishdir. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganidek, yurtimizda yashayotgan har qaysi inson millati, tili va dinidan qat'iy nazar, erkin, tinch va badavlat umr kechirishi, bugungi hayotdan rozi bo'lib yashashi – bizning bosh maqsadimizdir. Mamlakatimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligi birinchi navbatda ijtimoiy sohadagi islohotlarimiz samarasi bilan chambarchas bog'liq [1]. Demak, aholining yashash farovonligini aniqlash maqsadida ularning real daromadlari ko'rsatkichini aniqlash lozim. Real daromad bu- bir mamlakatda yaratilgan umumiy daromadning inflatsiyani hisobga olmaydigan qismini ifodalaydi. Bu daromad, nominal (haqiqiy) daromadning inflatsiya ta'siridan tozalangan holatidir. Real daromad, mamlakatning iqtisodiy rivojlanishini va har bir fuqaroning sotib olish imkoniyatini o'z ichiga oladi.

Aholi real daromadlarini hisoblash - Milliy hisoblar tizimining xalqaro statistika standartlariga, Xalqaro mehnat tashkilotining tavsiyalariga, O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlariga asoslangan Davlat statistika qo'mitasi va Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi tomonidan ishlab chiqilgan hamda tasdiqlangan idoralararo metodik qo'llanma asosida amalga oshiriladi [2].

Demak, aholining real daromadlarini hisoblash uchun biz aholining nominal daromad hajmini iste'mol narxlari indeksi (inflyatsiya darajasi)ga bo'lish orqali aniqlaymiz. Real daromadni hisoblash formulasi:

$$\text{real daromad} = \frac{\text{nominal daromad}}{\text{INI}} \times 100\%$$

Bu yerda INI(inflatsiya)-tovarlar va xizmatlarning iste'mol narxlari indeksi.

Shu bilan birga, biz real daromadni hisoblash uchun aholining mavjud daromadidan foydalanish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz, chunki umumiy daromaddan farqli o'laroq, u aholi tomonidan iste'mol tovarlari va xizmatlarini sotib olish uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan barcha pul daromadlarini hisobga oladi to'lanishi kerak bo'lgan daromadlar (soliqlar va majburiy to'lovlar) bundan mustasno. Aholining real daromadlarini hisoblash jadvalda keltirilgan [3].

2010-2022 yillarda O'zbekiston aholisining real daromadlarini hisoblash

Yil	Pul daromadlari		INI(inflatsiya)	Real daromad	
	jami, mln.	kishi boshiga		jami, mln.	kishi boshiga
2010	62631,6	2192,8	107,3	58229,4	2043,6
2011	85933,5	2928,9	107,6	80094,6	2722,0
2012	104263,0	3501,8	107,0	97296,6	3277,7
2013	126268,0	4175,1	106,8	118029,5	3909,2
2014	146392,9	4759,6	106,1	137548,5	4485,9
2015	169344,3	5410,6	105,6	160485,5	5123,6
2016	197962,4	6215,9	105,7	187517,7	5880,7
2017	236893,1	7314,1	114,4	216400,1	6410,2
2018	300842,7	9128,6	114,3	255971,0	7986,5
2019	365735,6	10891,3	115,2	319336,1	9454,2
2020	414968,7	12122,2	111,1	367456,6	10911,1
2021	519181,4	14869,8	110,0	468448,4	13518,0
2022	634797,0	17807,3	112,3	569631,2	15856,9

Bu jadvaldan, O'zbekistonda aholining o'rtacha real daromadlarining 2010 yilidan 2022 yiliga qadar o'sganligini ko'ramiz. 2010 yilda, o'rtacha real daromad 2,192.8 AQSh dollari bo'lib, 2022 yilda esa bu raqam 17,807.3 AQSh dollari bo'lgan. Bu davomida o'rtacha real daromadlar har yil o'sib kelgan bo'lsa-da, 2017 yilidan 2018 yilgacha kuchli o'sishni ko'rsatdi. Bundan tashqari, inflatsiya (INI) 2010 yilda 107.3 bo'lib, 2022 yilda esa 112.3 ga oshgan.

Respublikamiz aholisining daromadlarini ko'radigan bo'lsak, 2022-yilning birinchi choragida O'zbekiston aholisining real daromadlari o'sishi 3,3 foizgacha sekinlashdi. Ushbu ko'rsatkich 2021-yilda 7,7 foizga teng bo'lgandi. Aholining daromadlar tarkibida pul o'tkazmalarining ulushi kamaydi. Shu bilan birga, aholi jon boshiga umumiy daromad 3,2 mln so'mgacha ko'tarildi. Yanvar-mart oylarida aholining umumiy daromadlari 114,2 trln so'mga yetdi.

Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, o'sish nominalda 15,9 foizni, real ko'rsatkichda (inflyatsiyani hisobga olgan holda) 5,4 foizni tashkil etdi. O'sish sur'ati 2021 yilning birinchi choragidagi xuddi shu ko'rsatkichlarga — 22,1% va 9,8% nisbatan pasaygan. 2022 yilning ilk uch oyida aholi jon boshiga umumiy daromadlar 3,2 mln so'mgacha ko'tarildi. Nominal ko'rinishda tushumlar 13,6 foizga, real qiymatda 3,3 foizga (iste'mol narxlarini hisobga olgan holda) o'sdi. Bu ko'rsatkichlar ham 2021 yilning birinchi choragiga — 19,8% va 7,7% nisbatan kamroq hisoblanadi [4].

Shunday ekan, real daromadning ta'siri aholining yashash farovonligiga qo'shimcha imkoniyatlar yaratadi. Agar nominal daromad inflatsiya ta'siridan tozalangan bo'lsa, bu demak, insonlar o'zlarining sotib olish kuchlarini saqlab qolishlari mumkin bo'ladi. Bu esa ularning turli xizmatlardan va mahsulotlardan foydalanishga imkon beradi, shuningdek, yashash standartlarini oshiradi. Real daromadning oshishi esa mamlakatning iqtisodiy rivojlanishiga ko'maklashadi,

chunki bu o'z ichiga sarmoya va innovatsiyalar uchun qo'llaniladigan mablag'ni oshiradi. Shu sababli, real daromadning oshishi mamlakatning iqtisodiy rivojlanishining barqarorligiga, ish joylari va ish o'rinlari yaratishga, yangi mahsulot va xizmatlar ishlab chiqarishga imkon beradi. Buning natijasida esa aholining yashash standartlari oshadi va ularning hayoti farovonlashadi.

O'zbekistonda aholining real daromadlari va uni oshirishning imkoniyatlari, davlatning iqtisodiy rivojlanish strategiyasi va boshqa faktorlarga bog'liq ravishda o'zgarishi mumkin. Quyidagi asosiy imkoniyatlar mavjud:

- Talim sohasi: O'zbekistonda yuqori potentsialga ega bo'lgan tarim sohasi mavjud. Mamlakatda suv resurslari va turli iqlim sharoitlari borligi uchun bug'doy, meva, sabzavot va boshqa oziq-ovqat mahsulotlarini o'stirish imkoniyatlari katta. Bu sohada investitsiyalar va texnologik innovatsiyalar yordamida daromadlarni oshirish mumkin.

-Sanoat sohasi: O'zbekistonda sanoat sohasi keng rivojlangan bo'lib, shuningdek, qimmatli metallar, kimyo, mashinasozlik, tekstil va boshqa sohalarda ishlab chiqarish imkoniyatlari mavjud. Sanoat sektori yuqori daromadlar va ish joylari yaratish imkoniyatlarini beradi.

-Xususiy sohalar: O'zbekistonda turizm, transport va logistika, IT sohasi kabi xususiy sohalar rivojlanmoqda. Bu sohalarda investitsiyalar va innovatsiyalar yordamida daromadlarni oshirish imkoniyatlari katta.

-Xalqaro aloqalar: O'zbekistonda xalqaro savdo va investitsiya aloqalari rivojlanmoqda. Mamlakatning strategik geografik o'rni, yangi iqtisodiy siyosatlar va xalqaro hamkorliklar orqali daromadlarni oshirish imkoniyatlari kengaymoqda.

- Inovatsiyalar va texnologiyalar: O'zbekistonda innovatsiyalar va texnologik rivojlanishga katta e'tibor berilmoqda. Bu orqali sanoat, tarim, xizmatlar sohasida yangiliklarni amalga oshirish va daromadlarni oshirish imkoniyatlari yaratilmoqda.

Davlatning iqtisodiy rivojlanish strategiyasi, investitsiyalar, sanoat sohasini modernizatsiya qilish, innovatsiyalar va texnologik rivojlanishga e'tibor berish, xalqaro hamkorliklarni rivojlantirish va aholining iqtisodiy qatlamini kengaytirishga qaratilgan qadam-lar orqali aholining real daromadlari va uni oshirishning imkoniyatlari oshirilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sh.M.Mirziyoyev. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti 2019-yil uchun mo'ljallangan eng muhim ustuvor vazifalar haqidagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 28.12.2018.
2. [https://stat.uz/images/uploads/docs/aholi_daromadlari_uz_28012021.pdf \(stat.uz\)](https://stat.uz/images/uploads/docs/aholi_daromadlari_uz_28012021.pdf).
3. I.O.Yakubov, B.K. G'oyibnazarov, X.M. Abdusattorova, K.T. Ochilov. Balans muammolari, O'quv qo'llanma O'z PYOUJ nashriyoti T. 2004 37-4
4. O'zbekiston Respublikasi Statistika Qo'mitasi ma'lumotlari.
5. <http://www.worldbank.org>. 5. T.Turgunov, I.Jalolov "Aholi turmush darajasi rivojlanishi statistic baholash: milliy va xalqaro tajriba" - "Jamiyat va boshqaruv" №4, 2018 y.
6. https://review.uz/uz/post/rРеспублика_худудларида_аҳолининг_2022_йилдаги_умумий_даромадлари - Review.uz